O našem výstavnictví, zvláště o výstavách krajinských.

Zemská jubilejní výstava v Praze 1891 stala se nejen pobídkou, ale i vzorem pro pořádání výstav po krajích českých. Od roku 1891 vidíme výstavy se množiti a až na malé výjimky shledáváme při našich krajinských výstavách známky, připomínající program, obsah, řády, v mnohém i úpravu z naší památné jubilejní zemské. Nastal znovu oživený ruch výstavnický, a tu předmět sám při svém významu hospodářském zasluhuje pozornosti.

Svého času považovány výstavy již za věc přežilou — byl to omyl. Naopak výstavy speciální, jen úzkého oboru, nabývají důležitosti svojí nepopíratelnou působivostí. Zejména při oborech nových stávají se výstavy zcela určitě patrnými stupni vývoje a pokroku technického. Tak připomínám důležité výstavy malých motorů v letech 70. a 80tých v Německu, velice významné výstavy elektrické, první v Paříži 1881, další ve Vídni 1883, Frankfurtě atd., nynější velice působivé výstavy automobilů v Paříži atd. Chce-li se v některých oborech zahájiti činnost ku zdokonalování a popularisování směřující, tu jako nejvydatněji na veřejnost i na vzpružení výroby působící prostředek pořádají se odborné výstavky. Nové vymoženosti v zdravotnictví, tak jako průmysl umělý aneb nové otázky technické, na př. zužitkování líhu, acetylén, elektřina, potřebují odborných výstav a jest si jen přáti, by se podobné výstavy u nás více pořádaly. Ale v tom naše výstavnictví vázne. Musíme doznati, že se u nás specielním výstavám z oborů technických věnuje málo pozornosti, až leda — když již jest pozdě, když cizí výroba opanovala náš trh a stala se již dodavatelem, proti němuž těžko konkurovati. Specielní výstavky poučují nejen konsumenty, ale i domácí výrobce, mají výchovný vliv a poskytu-

*) Prager Zeitung z 18. března r. 1847. S. 730.

jíce příležitost k srovnávání vzorů, stávají se účinlivou školou každému nejpohodlněji přístupnou.

Kdo jen trochu zná stav otázky zavádění strojů v dílny řemeslné, dozná účinek i váží si významu výstav drobných strojů, svého času maloživnostenskou akcí pořádaných. Připomínám jen úspěchy výstavy pražské z r. 1894 a plzeňské 1897 a i pozornost, jakéž se tato skupina vždy těší na každé krajinské výstavě. Účinky docílené tímto způsobem za dobu necelých desíti let jsou patrné a dobrým jsou dokladem prospěšnosti výstav specielných. Takových by dnes bylo velice třeba z oboru elektřiny, zejména motorů elektrických a jich bezprostředního užití v strojích pracovních, z oboru užívání líhu, acetylénu, automobilismu atd.

Jedna velice prospěšná specielní výstava se u nás ujala v pravidelnost a sice pražská svatojanská výstava hospodářských strojů. Dík péči i rutině pořadatelských činitelů dobyla si výstava tato významu jako praktická přehlídka výroby a jejího pokroku v jednotlivostech, zároveň však i jako trh se širokým zákaznictvem, jež se tu v množství cizince překvapujícím schází. Výstava má svůj ráz a toho by se měla držeti; nechť i přibírá si z oboru hospodářského průmyslu specielní výstavky těch kterých výrobků, neměla by nechat na sebe si přivěšovat obory jejímu rázu méně vhodné. Takové jen přívěsky hlavního programu bývají zpravidla poloviČatě neb i nedostatečně zastoupené a celkový obraz takovými zjevy pak trpí, dojem odbornosti se snižuje přídechem jarmarečnosti. Výstavy hospodářských strojů jsou opravdu cennou vymožeností nejen v službách zemědělství, ale i po stránce technické pro naši výrobu. Ba ta technická stránka vlastní víc a více vyniká a může býti zkouškami strojů, jak již se děje, ještě stupňována. Vděčné této příležitosti se dá časem zajisté výhodně využitkovati pro některé specielní skupiny zprvu již připomenuté. Jak vděčné by na př. bylo předvésti užívání elektrických převodů síly v službách zemědělství v širších rozměrech. V Německu za tímto účelem pořádají zvláštní výstavky, u nás jest v poučování o tom třeba rychlejšího tempa. Jsou případy, že neznalost kazí půdu dobré věci tím, že nezdar, zaviněný chybným provedením neb nemírnými požadavky a přemrštěným očekáváním, neprávem svádí se na její účet. Z výstav svatojanských dá se právě ve směru technickém mnoho těžiti, neboť málokde se naskytá tak vhodné i levné příležitosti k pořádání výstav a také málokde jest výstavám těm zajištěna účast obecenstva tak, jako oněm svatojanským na našem zemském výstavišti v Král. Oboře.

Specielní výstavky má také technologické museum pražské ve svém programu. Taktéž obchodní museum již vzalo k nim útočiště, arciť více v snaze tržební. Na technologickém museu dají se však podobné výstavky s výhodou pořádati, až k tomu bude řádných místností. Nynější jest obsazena stálou výstavou strojních pomůcek malého průmyslu bez obmezování se na obory, jichž tu shledáváme mnoho zastoupeno, ale arci jen v skrovnějším výběru

co do počtu. Služby, jakéž taková stálá výstavka potřebnému poučování o pomůckách strojních prokazuje, jsou již dávno oceněny. Jest jen litovati, že při pražském museu technologickém svízel s místnostmi nepřipouští rozvinouti v tomto směru činnost větší.

Pojednávati o jiných výstavách specielních, zejména z oboru umění a vzdělavatelství, nespadá do rámce tohoto článku, a ostatek jich potřeba i úspěchy, byť i ne hned finančně uspokojující, jsou známy. V mnohém směru vlastně se výstavami vychovává obecenstvo a nejkrásnější toho příklad podávají národopisné výstavky z roku 1894—1895.

Za to tím větší pozornosti zasluhují naše výstavy krajinské. Množí se. Mají své zastance i nepřátele, setkávají se s dobrou vůlí i odporem, přinášejí mnohé výhody a i zase ztráty. Vzhledem k obětem, jež takový výstavní podnik jednou v život uvedený vyžaduje, není radno krajinské výstavy zbytečně vyvolávati. Arcit bývají k tomu nezřídka pohnutkou city sebevědomého lokálního patriotismu. Když ale nutno také činiti bilanci nejen hmotných, ale i mravních výsledků, tu i ty dobré úspěchy ideální bývají pak zle ubity deficitovými aférami. Každá krajinská výstava závisí na svém hmotném stavu a ten zas v první řadě na celém spletivu otázek technických. Buďtež tedy pořádány výstavy krajinské jen tam, kde pro toto hmotné zajištění a technické zdárné řešení jest nejen půda příznivá, ale i podmínky dobrého začátku i skoncování bezpečné jak v prostředcích tak i ve výkonných silách.

S tohoto stanoviska jest velice zrádné přepínati svých sil, ukládati takovým výstavám program příliš široký s jednotlivostmi k účinku nepoměrné obtíže způsobujícími. Pro výstavu pak tím zhoubnější jest, jestliže se s takovým jen s velikými obtížemi dosažitelným programem dělá předem nemírná reklama. Jest mnohdy tak nesnadné, náhodou třeba i znemožněné, získati pro takový předem vychválený projekt důstojnou účast ať vystavovatelů ať v provedení. Jako příklad smutných zkušeností z našich výstav uvádím — vzorné dílny. I při nejlepší snaze nedá se v mnoha případech vystihnouti to, co programem jako vzorné předem vykřičeno, a pak vyvolá jen zklamání. Že v takovém případě nepřinášejí spásu sebe větší oběti, ukazuje nejlépe výsledek a dojem vzorných dílen na vídeňské výstavě v r. 1898, kteréž pořádalo technologické museum vídeňské a kteréž mimo vydržování musejního personálu při tom zaměstnaného vyžádaly si nákladu 28.000 korun.

Ze zkušeností některých posledních výstav ukázalo se, že velice zrádné jest též podnikati umělecké oddělení při krajinských výstavách. Tu radno jest zanechati podobných předmětů, jichž důstojná výprava jde přes síly menších podniků výstavních a pro něž i účast jen s velkými obtížemi a obětmi podaří se získati. Naproti tomu má-li místo neb jeho nejbližší okolí nějaký specielný obor průmyslový, zejména obory domácké výroby, pak nechť zvýšená pozornost a i přiměřený náklad obrátí se v tomto směru, a to nejen snad ku pořádání výstavy výrobků, ale i podání vzorů

i pomůcek za účelem zdokonalení výroby. Naše krajinské výstavy nedají se pořádati na jistou šablonu, by na nich bylo to a ono, co tam a tam měli. Výstavy ty mají především dbáti svých lokálních poměrů, disposic i potřeb. A tu v první řadě má se vynaložiti píle i prostředky, by domácí živnosti byly co nejčetnějším počtem a důstojným způsobem zastoupeny. Jestli na krajinské výstavě firmy, s nimiž se pro jejich obchodní již zvyklosti skoro všude setkáváme, zatlačují výrobky místní a z okolí, pak výstava ta ztrácí nejen na půvabu, ale pozbývá i významu, posloužiti výrobě domácí. V této věci musí sobě pořadatelstvo opatrně počínati při přijímání přihlášek a z cizích, od kraje, kterýž má výstava representovati, vzdálených závodů připouštěti jen to, co surovinu neb pomůcky k výrobě skýtá aneb jako dokonalý vzor poučením slouží a po případě v oblasti výstavy se dosud nevyrábí. Obeslání výstavy má odpovídati stanovisku krajinské výstavy, připuštění k výstavě musí se říditi určitým systémem. Vždyť návštěvníci krajinské výstavy chtějí především seznati, jak to s průmyslovými neb hospodářskými poměry dotyčné krajiny vypadá. Při tom vždy více zajímá obraz malého průmyslu a živnostenské výroby, jemuž, by jak možná úplný byl, má se věnovati co největší péče.

Velice působivé jsou pak užší výstavky ze správy obcí, okresů, neb ukázky ze sociálních poměrů místních a okolí. Až dosud nedochází tento bod programu dostatečné pozornosti a výpravy, kteráž arci vyžaduje dost práce a i důvtipu. Grafická znázornění ze statistiky vzbuzují zájem pro vztahy jimi vylíčené, obrazy krajin i ze života a zaměstnání obyvatelstva přispívají velice ku jich poznání.

Nyní několik slov k vlastnímu provedení výstavy. Vůdčím heslem má býti nepřepínati síly, neukládati si věci těžko proveditelné, naproti tomu zase dochvilnost a vyhověti v tom, co se slibovalo obecenstvu. Vlastní provedení závisí na zdaru v řešení po stránce technické a ve správě finanční. Prvnější předně od umístění výstavy. V tom, upřímně řečeno, naše krajinské výstavy jen zřídka mají štěstí. Stalo se skoro zvykem užívati k výstavám místností školních. Snad to stačí na menší výstavky místní, ale nic tak nehubí dojem výstavy, jako její rozkouskovanost na malé místnosti. Tím horší, stane-li se tak ještě ve více budovách. Raději méně vystavovati, jestliže prostředky nestačí na pořízení dostatek velkých budov, ale rozhodně co možná soustřediti veškerou výstavu v jednom spojitém jednolitém celku. Obecenstvo na výstavě nespokojuje se jenom s přehlížením předmětů, chce také užiti výstavního ruchu. Takový ruch nedocílí se v místě, kde sraženo několik restaurací a tak zv. atrakcí a výstava sama roztroušena po různých místech a vzdálených budovách. To vše na výstavě úzce souvisí a nemá býti roztrženo na kousky výstavy. Jest to arci pohodlné užiti místností již stávajících, ale přední otázkou tu, zdali se k účelu výstavnímu hodí. Pokud se atrakcí týče, jest věru na čase vymaniti se z oněch choutek po bizarnostech a specialitách výstavních. V Pa-

říži r. 1900 veškeré skoro atrakce děsně pohořely. Podniky podobné, mají-li vzbuditi zájem, musí míti hodnotu, a to po stránce zábavy i poučení, musí býti originelní. Při tom zejména přispívá, jsou-li vzaty z místního okolí neb života neb z historické upomínky místní. Jest na čase žádati od našich krajinských výstav, aby byly ve všem všudy vážné a nedaly se strhnouti všelikými tužbami po vyniknutí něčím zvláštním, ale při tom časově nemístným. Ta snaha, předvésti něco »dosud nevídaného«, něco »vše dosavadní předstihující«, vše překvapující, a to vše s reklamou superlativů a zaváněj ící vlastně nezpůsoby jarmarečních panoram, se nehodí do rámce výstavy, chlubící se svým kulturním významem.

Vším právem možno již dnes do našich krajinských výstav klásti co do jich uspořádání požadavky přísnější, a tu třeba vyvarovati se všeho nepřiměřeného a nedůstojného.

K poslednějšímu patří též ono kramářské provozování obchodu s různým drobným zbožím a lahůdkami v prostorách vlastně vystavování určených. Jsou také solidnější podobné prodeje, ale jest dnes mnoho závodů, které jako příživníci výstav provozují prodej bazarového levného zboží výhradně na výstavách. Na jedné krajinské výstavě učiněn byl pokus, soustřediti po náležitém výběru účastníků podobné prodeje na zvláštní oddělení. Opatření to došlo od obecenstva, zejména od onoho s vážnými úmysly výstavu prohlížejícího, mnoho pochvaly a ze zkušeností — doporučuje se. V jiném městě měli výstavu rozloženou po velikém počtu školních místností ve třech různých budovách. Oněch prodejů přijali tolik, že, byť se to oborem i naprosto příčilo, musili je rozložiti po všech oněch místnostech, a tak z každé si návštěvník odnášel upomínku na — dotyčného prodavače s jarmareční reklamou svého zboží. Výstava tím morálně mnoho utrpěla.

V uspořádání jest třeba docíliti přehlednosti, odborného seskupení a zejména pamatovati na volnost v pasáži. K tomu přispívá rozdělení vchodů a průchodů do jak možná nejjednodušších okruhů, a jakmile při větších návštěvách proud obecenstva uveden v pravidelné cirkulační směry, jde již tou cestou a tím docílí se jakési pravidelnosti. O svátečních dnech může se při větších krajinských výstavách počítati až na 10.000 návštěvníků; není-li procházení regulované, vznikají nepříjemnosti, jež obecenstvo vyhánějí z výstavy. V strojovně nutno upraviti širší průchody, neboť snadno při chodu strojů zvědavostí se obecenstvo zdržuje a nakupí.

K orientaci jest třeba důstatek nápisů. Nic tak nepřispívá ku zdomácnění obecenstva na výstavě, jako snadně získaný přehled po celé výstavě ve všech jejích jednotlivostech. Budovy musí míti svá označení dle obsahu a na veškeré případné potřeby musí již předem býti obecenstvo upozorněno oznámením a nápisem. Pak se cítí jako doma, jako ve svém. Tu také třeba i dále mu vyhověti a uveřejniti zavčas zprávy o nejbližším pořadu událostí výstavních, chystaných podnicích, očekávaných návštěvách atd.

Pokud se zábav týče — jest jich na výstavě nezbytně třeba —

ty však musí se pořádati se stanoviska onoho širšího, z větší části cizího obecenstva. Mnohé, co by pro místní lidi mělo dosti vábivého i cenného, nebývá vždy zajímavé pro obecenstvo širší při svém různorodém složení. Výstavní zábavy, tak jako atrakce, vyžadují veliké opatrnosti. Obecenstvo si dnes velice nerado dává zábavy vnucovati, a zase pozor — nepřepínati věc nemírnou reklamou. Arci dlužno pamatovati toho, že ze všeho, byť i samo o sobě bezvýznamné a nepatrné bylo, padá stín na celou výstavu. Jest to až neuvěřitelné, jak právě při posuzování výstav se stává obecenstvo choulostivým a přísným po stránce — morální.

Výstava má arciť svůj stěžejní bod ve svém výsledku finančním. Nezdar finanční zabíjí mnohou tu světlou stránku pracně pořízené výstavy, a proto zvláštní váhu sluší klásti na finanční poměry výstav. Subvence pomohou mnoho, ale — nestačí, loterie se stává klamnou bludičkou, vystavovatelé sice také přispějí, ale mnoho se tu očekávati a přepínati nesmí. Hlavním pramenem příjmů jest obecenstvo, jeho vstupné a konsum na výstavě. Krajinské výstavy mohou při 4- až 6nedělním trvání docíliti a i překročiti návštěvu 100.000. Delší trvání nedoporučuje se, neboť příliš vyčerpává obecenstvo místní a zbytečně nejen unavuje pořadatelstvo, ale i rozmnožuje náklad režijní. Vysoké návštěvy se však docílí jen nízkým vstupným, získáním obecenstva místního a z nejbližšího okolí ku opakujícím se návštěvám. Počítati na příjem z katalogu jest velice nespolehlivé a i plány na zpeněžení reklamních prostředků výstavy zklamou. Šikovní vystavovatelé se postarají o reklamu při svém výstavním objektu a kladou zpravidla odpor reklamě konkurentů vystavování se nezúčastnivších, a to také s jistým oprávněním.

Za minimum nákladu krajinské výstavy středního rozsahu záhodno vzíti aspoň 60.000 korun. V tom bude kol dvou třetin vyžadovati úprava výstaviště a opatření budov, ostatní náklad vydržovací. Rozhodujícím jest arci náklad stavební, a finanční zdar závisí na výhodném opatření budov, a to zase na jich odbytu po výstavě. Nejlepší jest pro podnik výstavní, pakli by již předem byl prodej budov zajištěn. Ale jak zřídka se podaří tuto důležitou otázku příznivě rozřešiti a naděje, ba i sliby jen vzácně dojdou vyplnění. Proto se zřetelem k financím dlužno veškeré technické úkoly, zvláště však stavební řešiti velice obezřetně s náležitou sice výpravou, avšak s opatrnou šetrností. Sem patří též i výzdoba. Zkušenost učí, že obecenstvo a i odborníci nacházejí v nenákladném, prostém, ale arci vkusném upravení celkového obrazu více půvabu, než v luxuriesních detailech v úhrnném rámci mizících. Vůdčí snahou pořadatelstva musí býti získati harmonický dojem obrazu co možná velkého svou celistvostí i půvabného svojí rozmanitostí tvarů a souladem barev. Zřetel se musí bráti ku pěkným perspektivám s dostatkem volné plochy a k osvěžení čerstvou zelení. A tu zvláště se má přihlížeti k tomu, by návštěvníku hned při vstupu do výstavy se skýtal pěkný obraz nerušený předměty

ve výstavě vlastní podřízenými. Nevhodné rozčlenění, zbytečné rozkouskování výstavy jest pak arci nebezpečným kamenem úrazu.

O tom, co vše prospívá a vadí vlastnímu vedení podniku výstavního, celému tomu jednání od první reklamy až do závěrky účtů, arci daly by se psáti dlouhé kapitoly. Výstava jest podnik vyžadující obchodní rozhled a technickou dovednost a nedá se jen tak diletantsky odbyti, má-li se dodělati úspěchu a předejíti trpkostem zklamání v pořadatelstvu. Opatrný obchodník a rázný technik řídí se disposicemi stávajících prostředků. Tu arci veškerá snaha obrací se ku zabezpečení prostředků potřebných, ale pracuje se pak vlastní silou a nespolehá na to, co provede pomoc cizí. Při výstavách nezbytnou jest dochvilnost všeho jednání. Se vzdálenějšími živly však bývá právě s této stránky veliká potíž. Velký počet vystavovatelů hlásí se teprve v poslední chvíli, mnozí zase odřeknou třeba telegraficky před zahájením. A stejně se to má s činností mnohých subkomitétů, místních výborů atd. Počítá se s nimi, ba i spoléhá na ně, ale — ty výsledky! Při tom nesmí se zapomenouti, že výkonný výbor, ale zejména jeho technicky činní členové musí v posledním, pro zdar uspořádání velice důležitém čase míti přehled o všem, co na výstavě bude ať již jakýmkoliv způsobem zúčastněno, sice hrozí nebezpečí zmatků. Na obecenstvo působí trapně, viděti byť i sebe menší známky nejistoty neb dokonce nedorozumění a zmatku v řízení výstavy. Tu bývá nedostatek pevné organisace v úkolech jednotlivých činovníků, zejména ale nadbytek vliv provádějících funkcionářů a nedostatek ráznosti těch, kteří k řízení zvoleni jsou, tak jako při nejistě vedené bitvě osudným. Jsou to věci na pohled snad nepatrné, avšak v našich českých poměrech nejen se vyskytující, ale i zhoubné při mnohém veřejném podniku. A tak přicházíme k jedné velice důležité podmínce zdaru výstavy — šťastné řešení i otázek osobních ve výborech a činovnících. Úspěchy výstavy se za dnešních časů získají jedině zdatnou prací.

Krajinské výstavy přinášejí do místa i okolí prospěšné oživení i značný příliv peněz a tím nabývají významu i pro širší obchod na výstavě samé nijak nezúčastněný. Arci předpokládá se při tom zdar podniku takový, by skutečně se stal lákavým pro návštěvy z dáli ve větším počtu. Následky výstav ať hmotně ať mravně nezdařilých jsou arci i hospodářsky velice trpké. Taková výstava má dost mnoho risika v sobě, proto, jak již zprvu řečeno, mají se poměrně dosti nákladné výstavy krajinské pořádati jen tam, kde se stávají potřebou, kde bezpečně možno počítati ve zdar a užitek veřejný, kde zajištěn jest úspěch po stránce kulturní i národohospodářské. Výstavy samy jsou pak za těchto podmínek znamením stálého pokroku, ba činitelem pokrok ten vydatně vzněcujícím, a co takové zasluhují pozornosti i podpory.

—Rs.—